תורת הקורא

ובו הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובירורים, חילופי נוסחאות, הקשורים בקריאת פרשת השבוע

גליון מס' 182

הפטרת ויחי

ה"א תשפ"ד

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'טעמי תורה'
תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור
© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במכון
כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל
tameytora@gmail.com

הלכה ומנהג

לפרשת ויחי מפטירים:

מ'וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת' (מלכים א' ב' א') עד 'וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד' (שם י"ב)[א].

הקשר לפרשה: בפרשה (מ"ז כ"ח) כתוב 'וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת' וכן בהפטרה (ב' א') כתוב מעין זה 'וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת'[ב] (לבוש סימן תרפ"ה סעיף א').

דיוקים ודקדוקים

ב' ב': **הֹלֵךְ** - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שלא ישמע שקורא 'אֹלֵךְ' באל"ף.

וְחָזַקְתָּ - הטעם מלרע בתי"ו.

וְהָיִיתָ - הטעם מלעיל ביו"ד[ג].

ב' ג': **וְעֵדְוֹתָיו** - הדלי"ת בשווא נע, והוי"ו נשמעת ומנוקדת בחולם. ואין לקרוא 'וְעֵדֹתָיו' ללא השמעת הוי"ו[ד].

ב' ה': **אֲשֶׁר-עָשָׂה** - הטעם מלעיל בעי"ן[ה], אך בהמשך הפסוק: **עָשָׂה** - הטעם מלרע בשי"ן.

ב' ז': **בְּבָרְחִי** - הבי"ת בקמץ קטן, והרי"ש בשווא נח. וכן ראוי להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא 'בְּבָרְכִי' בכ"ף.

ב' ח': **עִמְּךָ** - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אִמְּךָ' באל"ף[ו].

הַיְמִינִי - היו"ד רפה, ובשווא נח[ז].

קִלְלַנִי - הלמ"ד הראשונה בשווא נע[ח].

[א] וכן הוא ברמב"ם (סוף ספר אהבה), ובאבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות), ובספר השולחן (הלכות תפילה שער שישי), ובעץ חיים לונדון (הלכות קריאת התורה פרק ד'), ובמחזור ויטרי (כתב יד מוסקבה 841, מובא במהדורת גולדשמידט).

[ב] ולכאורה אין הכוונה רק לדמיון המילים, אלא שיש דמיון בכל העניין, שציוו לבניהם סמוך למיתתם מה יעשו וכיצד ינהגו אחר מיתתם.

[ג] ולעניין המתגים הבאים אחר הטעם, ראה בגליון הפטרת ויצא הערה ח' על ביאור התופעה ותפקידה באופן כללי. ומתג זה הבא בפסוקנו עשוי לבוא בתיבה המוטעמת מלעיל בטעם משרת ומסתיימת בתנועה גדולה פתוחה והתיבה שאחריה מוטעמת בהברתה הראשונה ופותחת בשווא (כגון: וּפָנַיתִי אֵנִי, קהלת ב' י"א. ולעיתים רחוקות גם כאשר אינה פותחת בשווא).

[ד] וכעין זה בתהלים קי"ט פעמים שמנוקד 'עֵדְוֹתֶיךָ' שהוי"ו נשמעת, ופעמים שמנוקד 'עֵדֹתֶיךָ' שהוי"ו אינה נשמעת.

וכתב רד"ק (שרשים שרש עוד ושרש עול) שמצאנו שלפעמים יתחלפו עי"ן ולמ"ד הפועל (כמו 'שִׁמְלָה' ו'שִׂלְמָה', 'כִּבֶּשׂ' ו'כֶּשֶׂב'), וזו התופעה שקרתה גם כאן, ואף ששורש המילה הוא 'עוד' שעי"ן הפועל היא מנחי ע"ו (כלומר שהאות האמצעית של השורש היא אם קריאה ולרוב אינה נשמעת, ואז המילה נקראת 'עֵדֹתָיו'), אחר שהתחלפו האותיות, למ"ד הפועל כן נשמעת במבטא, ולכן המילה נקראת 'עֵדְוֹתָיו' שהדלי"ת בשווא נח והוי"ו נשמעת בתנועת חולם. וכיוצא בזה מצאנו גם בשורש 'עול', שבאופן הרגיל נקרא 'וְעֹלָתָה קָפְצָה פִיהָ' (איוב ה' ט"ז), ויש פסוק בו נכתב 'עַל בְּנֵי עֵלָוָה' (הושע י' ט').

ואם טעה הקורא וקרא 'וְעֵדֹתָיו' הדלי"ת בחולם במקום 'וְעֵדְוֹתָיו' הוי"ו בחולם, נראה שגם לדעת הרמ"א (סימן קמ"ב סעיף א') שמחזירים את הקורא רק אם טעה בטעות שמשנה את העניין, יש להחזיר על טעות כזאת, משום שזה כמו לקרוא 'כֶּבֶשׂ' במקום 'כֶּשֶׂב' שמשמע בפוסקים שאף שפירושן שווה יש לחזור משום שקרא מילה אחרת.

[ה] משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

[ו] בגמרא (מגילה כ"ד ע"ב) כתוב שאין לכהן לישא את כפיו אם קורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף, וכן אין למנות כשליח ציבור מי שקורא כן. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן נ"ג סעיף י"ב).

ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

ובערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ד, סימן ס"א סעיף ח', סימן ס"ב סעיף ב') כתב שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, אך בכל זאת כתב (סימן ס"א סעיף ח') שבקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה, ובפרט במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות.

ומן הענין להזכיר את דברי היעב"ץ שכתב (הקדמת סידורו, סולם בית אל): דיבור הפה ומבטא השפה, צריך להיות שלם בחיתוך הלשון, כל מום לא יהיה בו, באות, בניקוד, בטעם, כהלכות לשון הקודש בכל תנאיו העד בעם, מה נמלצו אמרי נועם, ובייחוד שלא לקרות לעייני"ן אלפי"ן וכן ההי"ן.

[ז] עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

וכאן בכל הספרים אין מתג לפני השווא, ומוכח שהאות שאחריה בשווא נח.

[ח] ראה בגליון פרשת נח הערה ב', שם מבואר שיש מחלוקת אם שווא הדומות הוא שווא נע או שווא נח.

ואף לסוברים ששווא הדומות לרוב הוא שווא נח, כאן כולם מודים שהשווא נע ע"פ המסורה, והמתג שלפני השווא מוכיח שהשווא כאן נע.

בְּיָוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם - יש לשים לב לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'בְּיָוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם'.

וָאֶשָּׁבֵעַ - הטעם מלעיל בשי"ן[ט].

בָּחֶרֶב - הבי"ת בסגול. ואין לקרוא 'בְּחָרֶב' בשווא נע'.

ב' ט': **וְעַתָּה** - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'וְאַתָּה' באל"ף*[י].

אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-לּוֹ - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים 'אֵת-אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-לּוֹ'[יא].

וְהוֹרַדְתָּ - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע[יב], למרות הקושי[יג]. ויש להיזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע שקרא 'וְהוֹרַתָּ', ושלא לחלק את התיבה לשתי תיבות ולקרוא 'וְהוֹרַד תָּ', ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי תיבות, עדיף לקוראה בשווא נע.

ב' י': **עִם** - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אִם' באל"ף*[יא].

ב' י"א: **וּבִירוּשָׁלַם** - היו"ד לא נשמעת, ונקרא 'וּבְרוּשָׁלַיִם'. ואין לקרוא 'וּבִירוּשָׁלַיִם' בשווא.

ב' י"ב: **אָבִיו וַתִּכֹּן** - יש להפריד בין הדבקים, שלא יבליע את הוי"ו ויישמע כאילו קרא 'אָבִי וַתִּכֹּן'.

✤ חילופי נוסחאות ✤

ב' ד': **לֵאמֹר** / (לֵאמֹר)

<u>בזקף גדול</u> – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה. ~ ובדפוסים: מק"ג, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר.

<u>ברביע</u> – בכתבי היד: ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט סי"א סי"ב סי"ג סט"ו סי"ז, א"א א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה.

ב' ח': **שִׁמְעִי בֶן-גֵּרָא בֶן-הַיְמִינִי** / בֶן-גֵּרָא בֶן-הַיְמִינִי[יד]

<u>במרכא</u> – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד, ס"ג ס"ד. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, קורן, ברויאר.

<u>במונח</u> – בכתבי היד: ט"ז[טו], ס"א ס"ו ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט סי"א סי"ב סי"ג סט"ו סי"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: לטריס, גינצבורג, קסוטו.

[ט] ועניין המתג מבואר בגליון הפטרת ויצא הערה ח' בסוג השני.

[י] ה"א הידיעה (או אחת מאותיות כל"ב הכוללות בתוכן ה"א הידיעה) מנוקדת בדרך כלל בפתח (כגון: הַשָּׁמַיִם, בַּמַּיִם), ולפני אותיות הח"ע המנוקדות בקמץ גדול, ה"א הידיעה מנוקדת בסגול (כגון: הֶהָמוֹן, הֶחָצֵר, הֶעָרִים, הֶעָשִׁיר).

וכשבאה אחת מאותיות השימוש כל"ב הכוללת בתוכה ה"א הידיעה לפני אותיות הח"ע קמוצות, ומנוקדת בסגול (כגון: בֶּהָדָר, בֶּהָרִים, בַּחָרֶב, בָּחָרִישׁ, כֶּחָצִיר, כַּחָתֻן, לָעָרִים), יש להקפיד שישמע שקורא את אות השימוש בסגול, ולא בשווא שלא כלולה בו ה"א הידיעה, ויש בזה שינוי משמעות.

וכן להיפך, כאשר באה אחת מאותיות כל"ב לפני אותיות הח"ע קמוצות, ומנוקדת בשווא (כגון: כְּחָתֻן, בְּעָמִיר, בְּעָשָׁן), יש להקפיד שלא ישמע שקורא את אות השימוש בסגול, שאז תהיה כלולה בו ה"א הידיעה.

[יא] ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה כ"ב.

[יב] ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

[יג] הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה מה שכתב בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

[יד] בספרות המסורה (דקדוקי הטעמים (בו"ש סעיף 21, דותן שער ט'), טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם (שער הזרקא), וכן הוא בעין הקורא בראשית ל"ז כ"ב, ובעוד מדקדקים ורשימות מסורה) ישנו כלל העוסק במשרתי הזרקא, בו נאמר שכאשר יש לפני זרקא יותר ממשרת אחד, המשרת הסמוך לזרקא יהיה מונח, אך כאשר יש פסיק או מתג בין המשרת האחרון לבין הזרקא, והמשרת שלפניו הוא קדמא, המשרת הסמוך לזרקא יהיה מרכא ולא מונח (ויש לכלל זה יוצאים מן הכלל המנויים במקורות הנ"ל).

ובפסוקנו תיבת 'בֶּן-הַיְמִינִי' ראויה לגעיא בבי"ת, ולכן תיבת 'בֶּן-גֵּרָא' שלפניה ראויה להיות מוטעמת במרכא ולא במונח, אלא שבספרים רבים לא סימנו מתג זה, וזה משום שבאופן כללי בספרים רבים המעיטו בסימון חלק מהמתגים, וכנראה בעקבות כך גם הטעימו את תיבת 'בֶּן-גֵּרָא' במונח ולא במרכא (ואכן, פרט לכתבי יד מעטים (ט"ז ס"א ס"ה), בכל הספרים בהם מוטעם 'בֶּן-גֵּרָא' במונח מוטעם 'בֶּן-הַיְמִינִי' ללא מתג).

אך באמת למרות שהכלל תלוי במתג, פשוט שהקובע הוא האם התיבה ראויה למתג או לא, ולא האם יש מתג בפועל או לא, משום שגם אם מתג זה אינו מסומן מאחר שהתיבה ראויה למתג הטעם אמור להיות מוטעם בהתאם.

אך באופן כללי גם בכתבי יד טובים יש שאינם מטעימים בהתאם לכלל זה, וכגון כ"י ט"ז בו במקומות רבים מוטעם במונח גם כאשר יש פסיק או מתג לפני הזרקא, וברוב המקומות בגליון כתב היד מובאת גם ההטעמה במרכא (ראה בהערה הבאה), ומסתבר שכלל זה של משרתי הזרקא ורשימת היוצאים מן הכלל התגבשו בזמן מאוחר מעט, ולכן גם בספרים הטובים אין הטעמה גורפת על פי הכלל המופיע במסורה (להרחבה בכלל זה עיין בספר כתר ארם צובה ניקודו וטעמיו עמ' 222 ואילך).

[טו] אך נרשם בצדו "רָ". כלומר שמסר שיש המטעימים במרכא ולא במונח, וכך דרכו גם בשאר מקומות (וראה בהערה לעיל).